

— da je rušil uradno pravoslavno cerkev, je razumljivo in, kolikor gre za tisti nenormalni spoj misticizma na eni in največje posvetnosti na drugi strani, celo pozitivno delo. Kar je napisal zoper resnico o Bogu, odrešenju in nadnaravnem svetu ter zoper religiozne vrednote sploh, je obžalovanja vredno in nam ni razumljivo — seveda ne pozabljamo pri tem, da marsikateri hlapec, kakor nam je povedal Kristus, v tem ali onem pogledu po volji Očeta tudi opravlja božje delo na zemlji, čeprav Očeta noče priznavati. To je že tajnost Stvarnikova, ki ve, da se njegov človek moti, dokler stremi in da se mnogi motijo tem bolj, čim bolj streme — nevede in nehote k Njemu samemu.

FRANC TERSEGLAV

JANEZ EVANGELIST KREK*

Jurčecov Krek je prvo delo slovenske politične literature, ki bistvo tako Krekove osebnosti kakor njegovega dela skuša dojeti s prave strani, je pravilno postavilo njegov osebni problem in problem njegove dobe ter ga skuša vrednotiti z nekega objektivnega stališča (to je s »celotnega slovenskega narodnostnega vprašanja«, kakor ga imenuje avtor), ki v izvestnem oziru sega nad Kreka in njegov čas ter njegovo strankarsko opredelitev.

Take vrste študija nam je bila gotovo zelo potrebna in le čuditi se moramo, da smo tako pozno zanj dozorili pa da je celo še sedaj ostala brez močnejšega odmeva. Zakaj, kar se je o početniku krščanskosocialnega ljudskega gibanja v našem narodu pa o tej njegovi tvorbi pisalo do Jurčeca, je golo apologetiziranje, ki izvira iz brezkritičnega poenačevanja z njim, ki je bilo za prodor njegovih idej svojčas nujno potrebno in važno, danes pa bi pomenilo brezplodno zastajanje in omrtvenje duha, ki je bil samo življenje, gibanje in rast in ki sam zahteva od nas, da odkrijemo njegova notranja nasprotja, nedoslednosti in odnosnosti, da na taki kritični podlagi premagamo, kar je bilo na njem nepopolnega, in dovršimo, česar sam ni dognal, takó da rešimo, kar je v njem brezpogojno vrednega, v bodočnost kot klico nadaljnega napredka, ne pa samo kot občudovanja vreden mrtev inventar. Menda se razume samo po sebi, da se po taki analizi Krek pokaže veliko večjega, nego se zrcali iz dobro mišljenih slavospevov (ki so ga nehote celo izmaličili, ker absolutizirajo stvari, katerim gre samo odnosna vrednost) — in Jurčec je izvrsten analizator, ki pa je znal obenem tudi intuitivno zajeti Krekovo brezbrežno široko, bolj umetniško-ustvarjajočo nego politično-preračunajočo in silovito čustveno naravo, ki je v svoji ogromni in bogati razsežnosti, kakor pravi temu Jurčec, z lahkoto šla preko svojih lastnih nasprotij ter »sredinskih rešitev«, ki so za Kreka v marsičem res značilne, kakor je Jurčec prav pogodil, in bi bile res deloma tragične, ako bi bil Krek, ki je kljub svojemu teocentrizmu neomajljivo verjel vase in v

* Jurčec: *Krek*. Založba Hram, Ljubljana, 1935.

svoje delo, to tragiko mogel sploh čutiti. Ker je pa Krek, kakor ga je Jurčec sam zelo pravilno opredelil, naj je ustvarjal dejansko med še tako skrajnimi protislovji svojega duha, bil subjektivno v sebi v glavnem čudovito enovit, moremo govoriti le o stvarnem neskladju izvestnega dela njegovega idejnega sveta in miselnosti, ki je mnoga usodno važna vprašanja našega narodnega bitja pustila nerešena, kar tudi Jurčec pravilno poudarja — samo da je spričo glavne pozornosti, ki jo obrača na vsebinsko stran Krekovega dela, predvsem pa na politično usmeritev, ki jo je ta velikan dal slovenskemu ljudstvu, njegovo osebnost narisal le v par najneobhodnejših potezah — na vsak način veliko premalo, vendar pa točno, kolikor se sploh da odgonetati tak genij. Jurčecu je treba vse to, naj se nanaša na idejno zgradbo Kreka ali na njene izvirke v Krekovi osebnosti in v duhu ter okoliščinah njegovega časa, šteti v tem večjo zaslugo, ker njegov oris ne sloni na neposrednem poznanju in vtisih osebe ter na sodoživljanju z osebo zvezanega Krekovega dela in dobe, ampak le na posrednem proučevanju — in to delo je, kakor se iz vsake strani te dobro premišljene študije vidi, bilo temeljito, obsežno in vestno ter se ne opira zgolj na pisane besede in sodbe, ampak je zajelo tudi nevidno snujočega duha in njegove učinke, čeprav je knjižica sama, če se ne motim, bila napisana precej naglo, kakor pravimo, z eno potezo peresa, in more služiti samo kot podlaga za dokaj obširnejše delo, ki bi se, mislim, moglo najbolj posrečiti Jurčecu samemu. Če pomislimo, kako je celó zelo bistroglednim ljudem, ki so s Krekom vsak dan občevali, ušla marsikatera prav bistvena stran njegovega značaja in kompleksnost njegovega ustvarjanja, moramo mimo vseh hib in nedostatkov občudovati pronicavost intelekta in izredno kritično sposobnost pa vernost, s katero je avtor, ki je bil še deček, ko je Krek umrl, zadel in ocenil človeka in čas, ki nam je za pravilno, nepristransko gledanje v enem oziru še preblizu, dočim je v več važnih vprašanjih šla prav tista mlada katoliška generacija, ki ji Jurčec pripada, že preko oziroma stran od Kreka in se zato v marsikaterem pogledu le težko vživi vanj.

Napačna bi bila sodba, da je Jurčec Kreka in njegovo dobo zgrešil zato, ker je za njegovo oceno vzel merilo iz današnjega časa in razmer ter iz svoje lastne sodobne politične miselnosti: celotno slovensko narodnostno idejo namreč, kakor jo avtor danes vidi in ki se Kreku ter njegovemu času ni nikoli predstavljala in se tudi ni mogla v taki obliki. Jurčec, ki predvsem politično misli, sploh ni mogel postopati drugače, kakor da izhaja iz slovenskega narodnega skupnostnega programa in potem presoja, v koliko ga je Krek udeležil oziroma ga pomagal ustvarjati, v koliko pa se mu to ni posrečilo, ker politični mislec mora na prošlost gledati iz sedanjosti, v katero je merilo tudi Krekovo politično delo in jo pomagalo odločilno oblikovati. Da pri tem tudi najstvarnejši in najduhovitejši kritik v gotovi meri ostane subjektiven, to je neizogibno: Jurčec vidi slovstveno drugače, nego ga je videl Krek. V bistvu pa je Jurčec, na strani 39 in dalje, v zgoščeni obliki tako precizno in eksaktno opredelil Krekovo politično delo, njegove različne, deloma nasprotujoče si sestavne smernice in njegove meje, da bo to v naši zgodovini za vselej obveljalo, ker je objektivnemu stanju stvari

najbližje: da se je namreč naša takratna strankarska notranja in nacionalna zunanja politična borba vršila v nekem kaotičnem stanju, ko nismo imeli nobenega narodnega skupnostnega programa, pa smo bili že globoko v svetovnonazorni kulturni borbi, ki je naše oblikovanje v narod deloma pospeševala, deloma pa zadrževala in mu škodovala, sama pa je bila večkrat ozka in neiskrena oziroma pomešana z motivi neidealnega in ozko egoističnega značaja, pa naj gre za to ali ono stranko; koliko to velja na primer za slovenski liberalizem, glej stran 165. Posrečena Jurčeva analiza tega stanja in dogajanja, ki tvori nekako ozadje, s katerega se genialno veliko in genialno prelomljeno delo Janeza E. Kreka odraža, pa je v toliko nepopolna, ker Jurčec ni vsestransko izdelal podobe takratnega, v katolištvu utemeljenega kulturnega in političnega nazora, ki mu je pri nas dal specifičen izraz Mahnič, ampak ga je označil preveč pičlo, v par rezkih in naglih črtah in nezaokroženo ter premalo med seboj zvezano. Tudi celotna podoba katoliškega občestvenega nazora v drugi polovici 19. stoletja je v tej študiji ostala nepopolna in premalo opredeljena; zato se iz Jurčeve študije tudi ne razvidijo dovolj duhovni viri časa, iz katerih je Krek svoj katoliški politični nazor črpal: Donoso Cortes, Balmes, Görres, Döllinger; tudi Vogel-sangova šola je premalo upoštevana in polaga avtor preveč važnosti na razvoj katoliške misli v Franciji, ki jo on pozna najbolje, ji je pa posvetil preveč prostora v primeri z drugimi smermi in vplivi, ki so na Kreka delovali; pač pa je Jurčec zelo točno podal svojevrstno obliko katoliške občestvene misli v Avstriji in tragično izplahnjenje mnogoobetajočega avstrijskega krščanskega socializma iz še danes aktualnega in globoko v temeljna vprašanja družbe segajočega političnega in socialnega programa v malopomembno krilo katoliškega meščanstva (str. 117 do 122), tako da je moral celo v narodnostnem vprašanju odstopiti prvenstvo socialni demokraciji in si še danes kljub najmočnejšim pobudam posameznikov ni opomogel ne v Avstriji ne drugod. Jurčec je ta proces, v katerem je Krek kot eden izmed samostojnih tvorcev krščanskosocialnega družabnega osnutka v bivši monarhiji igral še vedno premalo znano vlogo, tako verno orisal, da tudi v tozadevnih nemških delih nisem našel boljše podobe tega časa na tako pičlo odmerjenem prostoru. Zopet pa se tudi tu vidi, da je za vsestransko in škrupulozno pravično kritiko te dobe, ko se je občestveni nazor katoličanov izoblikoval v relativno zelo popolno in življenja sposobno politično obliko, ki se danes razkraja v čisto novi problematiki, potrebna poleg državopolitične erudicije, ki je pri Jurčecu velika in obsežna, tudi solidna teološka erudicija, ker se prav tu politični problemi najintimneje stikajo z bogoslovsko-metafizičnimi. Jurčec je dobro pogodil slabe strani tega svojevrstnega razmerja, za njegove pozitivne vrednosti pa nima zadostnega smisla, vsaj v toliko ne, da bi bil čisto pravično orisal in ocenil odkritosrčnost, pristni entuziazem in popolno uverjenost, s katero je Krekova generacija težila za poobčestvenjem katoliškega verskega in npravstvenega nazora — saj se je naravno in neizogibno padanje tega stremljenja s prvotne visoke ravni, ki ga Jurčec prav naznačuje, začelo šele tik pred svetovno vojno. Jurčec bi bil tudi moral obenem, ko odkriva šibke strani krščanskosocialnega

sistema z naučne strani in življenjske prakse, poudariti ne samo one njegove principe, ki so brez dvoma za bodočnost še vedno velikega pomena, kakor se bo kmalu pokazalo, ampak tudi izvirni značaj marsičesa, kar je Krek doprinesel k njegovi zgraditvi; zmotna je na vsak način trditev (stran 103), da se je Krek izognil znanstveni kritiki Marksovih idej. V njegovih predavanjih o socializmu za semeniščnike je vsekakor tehtna kritika marksizma z vseh strani; prvi nas je seznanil tudi z Bernsteinovo šolo, ki je prva začela razkrivati slabo fundacijo marksizma z gospodarstvene strani; kar so pa katoliški sociologi tiste dobe spoznali za zmotno v metafizični podlagi Marksovega nauka, to velja danes splošno v vsej idealistično usmerjeni filozofiji Evrope in Krek je dal tudi v tem oziru svojim učencem pobudo, da so o tem napisali tehtne razprave; tako na primer v »Katoliškem obzorniku«. Sploh se je Jurčecu v tem pogledu delo nekoliko skazilo, ker ga je zapeljala v preveč enostransko sodbo tendenca, da iz našega časa in njegove problematike odkrije v Krekovem krščanskem socializmu osnovna protislovja in nedoslednosti s toliko rezkostjo, da so njegove pozitivne strani, ki so preživele oziroma bodo preživele njegovo padanje kot stranke, v Jurčecovi osvetljavi preveč zbledele. Neovržno resnična pa je njegova ugotovitev, da je v dobi začenjajočega upadanja »krščanski socializem le še pomenil program za marsikaj, kar s pravim krščanskim socializmom ni imelo nobene zveze več; pomenjal je program demokracije proti konservatizmu v posameznih strankah in tega programa se je polastila posebno mlajša struja v borbi proti starejšim politikom, ki so proti novotarijam mladine ščitili le tradicijo in skrbeli za moč stranke, ki se ni smela oslabilati ne v imenu demokracije in ne v imenu krščanskega socializma. Često je bila ta borba zelo neiskrena in za pokret, ki ga je Krek začel s krščanskim socializmom, še bolj nevarna.« Tega z aforistično ostroto ne navadno precizno zadetega dejstva pa Jurčec, podobno kakor več drugih takih ugotovitev, radi zgoščenosti svoje študije ni zadostno podprl, radi česar bo ostal nerazumljen ali pa zbudil ugovore — glede gori naznačene borbe med konservativno strujo in Krekovim radikalnim demokratizmom (ki pa je v Kreku samem iz več razlogov notranje nuje in zunanje politične finalitete večkrat zašel ravno v nasprotje) bi bil Jurčec lahko navedel celo vrsto konkretnih faktov, sporov in polemik; na primer dr. A. Ušeničnikovo zoper Krekove nazore o ločitvi cerkve in države ter zoper njegovo zahtevo po splošni, enaki in direktni volivni pravici oziroma proti njegovemu neupoštevanju slabih strani demokracije, ki majorizira večkrat najpravilnejše mnenje zdrave pameti in splošnega blaga. Nasprotje med konservativno in napredno strujo v takratnem slovenskem katoliškem političnem pokretu in kulturnem nazoru bi sploh zaslužilo posebno in tudi posebno skrbno izdelano poglavje, ker bi bil Jurčec ravno iz tega nasprotja lahko najlažje utemeljil vsa ona, časih naravnost izključujoča se mišljenja in stremljenja, ki jih je s toliko akribijo zasledil v Kreku, ki se je tega nasprotja deloma ostro zavedal in se proti nekaterim konservativnim tendencam boril, deloma pa ga ni čutil in je znal časih biti tako ozek in nestrpen, kakor je bil drugič do skrajne meje svobodoljuben. Bil je pač brezbrežna natura, ki je

obsegala najnasprotnejše tečaje, iz rodu pesnikov in vidcev, ki jim je usojeno, da nimajo naslednika in da se njihovo delo rado izmaliči po slednikih, ki ne ločijo bistva od priložnosti (kar tudi J. večkrat dobro poudarja.) Hvalevredno je, da je Jurčec ne samo z vestnostjo znanstvenega raziskovalca, ampak tudi z vneto ljubeznijo razgrnil pred nami ogromne zasluge Janeza Evangelista Kreka za združeno misel in gospodarstvo v našem narodu in njegov program krščanskega stanovskega kolektivizma, bolje rečeno demokratičnega korporacijskega sistema, ki ga je Jurčec zelo točno in z velikim praktičnim haskom tudi za našo sodobno generacijo in za bodoča pokolenja podal v bistveno važnih potezah, ne da bi sam na to njegovo aktualnost mislil — kot veliko hibo pa je treba beležiti, da navaja iz mnogoštevilnih govorov dr. Kreka ravno v tem poglavju samo enega, in sicer tistega, ki Kreka ne kaže ravno na višku. (Istotako bi v vsako delo o Kreku spadali vsaj odlomki iz njegovega govora v kulturni debati z Masarykom, ki ga J. sploh ne omenja, in v aneksijski debati, mimo katerega ne more nihče, kdor piše o Kreku kot Jugoslovanu — zlasti bi ga bil moral beležiti Jurčec, ki čisto pravilno poudarja, da je bilo Krekovo jugoslovanstvo bolj čustvenega, panslavjanskega, vizionarnega nego realnopolitičnega značaja, kar se ravno iz tistega govora najotipliveje čuti). Tendencia, da bi Krekov krščanski socializem, ki je bil po sebi umevno strogo, čeprav sem in tja bolj mehanično vokvirjen v takratni politični ideal avstrijskega katolištva, prikazal kot nesodoben in premagan z današnjega stališča, je Jurčeca napravila slepega za momente, ki Kreka s te strani opravičujejo, zlasti če gre za razloge, zaradi katerih Krek kot katoliški politik in sociolog tudi danes ne bi mogel in smel preko določene črte. Tako na primer noben katolik ne more pristati na formulo: evolucija; če z evolucijo ne gre, pa revolucija!, četudi se pri sholastikih brez dvoma morejo najti argumenti, ki revolucijo proti krivičnemu režimu pod gotovimi pogoji dopuščajo. Krščanstvo ima nek neodoljiv horror sanguinis in soglasje stanov vrednoti tako visoko, da se mu razredna borba, četudi se more v mnogih slučajih dokazati kot opravičena samoobramba v določenih mejah, nujno predstavlja kot velika škoda in kot tak pretres družabnega organizma, da se končno soglasje stanov na tak način le odmika vedno dalje in dalje. Nič ne pomaga — krščanstvo more le z žalostjo, zgražanjem in resignacijo gledati, če se vprašanja, ki bi jih morali reševati le ljubezen in pravica in jih končno res le oni resnično moreta rešiti, fatalno odločujejo z ognjem in mečem. Takih momentov, ki jih je Jurčec prezrl, je še nekaj, in jih nujno moramo upoštevati, ako hočemo v »nihajoči in večkrat nedosledni Krekovi liniji« zaslediti vendarle v gotovo smeri nepremakljivo dosledni katoliški genij, kar je Krek v najodličnejšem pomenu bil. Tega nisem omenil zato, kakor da bi J. sam bil za tako konsekvenco (iz evolucije v revolucijo), ampak le zato, da opozorim, kako ne gre, da bi zaradi tega, ker a priori, čeprav v nezvestnem vrednotenju, dajemo prednost marksističnemu socializmu, v Kreku iskali nedoslednost njegovega sistema ali prakse tam, kjer je narobe skrajna doslednost krščanske linije.

O nasprotju med Krekom in Šušteršičem sodi Jurčec popolnoma pravilno, da ni bilo utemeljeno na kakšni stvarni razliki slovenskega in jugoslovan-

skega narodno in državopolitičnega programa, ampak le na različni mentaliteti, ki je pri Šušteršiču, kakor vemo, bila konservativno-avtokratska, pa na veliki razliki v njunih značajih. Kar je Jurčec napisal o jugoslovanski ideologiji dr. Kreka, drži do zadnje pičice, kar lahko potrdijo vsi, ki so to evolucijo v Krekovi miselnosti doživljali skupaj z njim v osebnem stiku in sodelovanju, poznajo njegove članke o tem vprašanju v »Slovcu« in »Domoljubu« ter so od njega samega sprejemali v tem pogledu vzpodbude, smernice in tudi direktna navodila. Kreku je bilo primeroma lahko, kar je bilo Šušteršiču nemogoče, da je zaradi velike razpenjavosti svojega duha, ki se je mogel takoj vživeti v nove potrebe in možnosti, radi ogromne razsežnosti svoje vseobjemajoče umetniško-tvorne fantazije in radi svojega širokega, v silnih čustvenih vrednotah korenečega vseslovanskega razgleda, ki je bil zanj tako značilen, kakor za nobenega drugega slovenskega misleca in politika, našel zelo lahko pot iz trializma v integralno jugoslovanstvo. Kar tiče enotni slovenski narodni program, ni o tem lahko pisati v ozkih mejah te kritike, četudi bi se postavili povsem na avtorjevo stališče, treba pa je pripomniti, da leže vzroki, da slovenstvo kot izraz samosvoje politično in kulturno do kraja dozorele enote ni iskalo in ni moglo iskati rešitve samo v sebi, že daleč pred Krekom v dobi našega narodnega preporoda, tako da ne on ne katerikoli drugi Slovenec v njegovem času sploh ni bil pred ta problem postavljen. V svojem unitarističnem jugoslovanskem programu, ki je bil v njem nenadni, hipni in na njegovem, časih nobene meje ne poznavajočem čustvu vzplamteli rezultat njegove naravnost mistične vseslovanske prevzetosti in njegovega prirojenega optimizma, pa je Krek sam videl nekatere težave, kakor nam tudi Jurčec pove. V neprimerno večji meri in veliko globlje je moral Krek čutiti vso težo nekega drugega problema: kako realizirati solidarnost Slovencev v vseh bistvenih vprašanjih narodnega obstoja in razvoja, ne da bi se prelomilo načelo katoliškega totalitarizma, ki je liberalno pojmovanje narodnosti moral smatrati kot temeljno zmotno in je zato kot neobhoden pogoj narodne enotnosti zahteval kulturno oziroma svetovnonazorno izenačenje naroda v celotnem pomenu in obsegu. To je moral Krek zato čutiti kot problem, oziroma je moral dvomiti o tem, da-li katoliški nazor o človeški družbi, kakor je o tem bila prepričana Mahničeva doba, to v resnici v vsakem času in okoliščinah smatra za brezpogojno nujno v praktičnem življenju po najrazličnejših nazorih diferencirane družbe, kjer so vsi člani kljub tem razlikam bitno navezani drug na drugega, ker je bil širok duh in je lahko v največjih filozofih katolištva našel utemeljitev onega drugega nazora, da je namreč, kakor je na primer dejal veliki humanist in dober katolik, prijatelj svetega Tomaža Mora, Erazem Rotterdamski, resnica resnica, kjerkoli jo najdeš, in da je vsaka resnica krščanska — v našem slučaju: da je solidarnost naroda v bitnih vprašanjih političnega obstoja in rasti ter kulturnega sodelovanja mogoča in ji gre prvenstvena važnost kot postulatu, ki je obvezen za vse, dokler še narod vlada krščanski etos z vsemi svojimi naravnimi podlagami. Ta etična podlaga pa je v našem narodu pri vsej kulturni in strankarski diferenciaciji hvalabogu bila vedno močna. Mahničeva doba je bila upravičena in je storila veliko pozitivno delo, da je po-

stavila zahtevo po jasnosti in doslednosti v načelih; ni pa dvoma, da je zašla v skrajnost in da je pretiranost, ki je blizu zmoti in je izzvala nasprotno skrajnost, večkrat onemogočila v narodnem oziru nujno potrebno in možno vzajemnost — da ne govorimo o tem, kako je v praksi načelnost in načelna ločitev nemalokrat morala na obeh straneh služiti za pretvezo ciljem čisto egoističnega, neidejnega in manjvrednega značaja. Kako je Krek skušal te notranje težave premagati, spravljati vse različne vidike v sklad ali pa take notranje in zunanje, nujne in prigodne ovire v ogromni razsežnosti svojih odločitev prezirati, da bi ga ne motile, nam Jurčec na več krajih pove z vso ostroumnostjo; vendar pa se na več mestih, ki zahtevajo točnih distinkcij, ker zadevajo specifične in zelo težke cerkvenoteološke probleme (zlasti v II. poglavju, pag. 26 in dalje), ni znal izogniti neki nejasnosti; zelo točna pa je Jurčeva razlaga, zakaj je mogel ravno katoliški pokret zajeti slovensko ljudstvo v upravičeni opoziciji proti takratnemu meščanskemu liberalizmu. Pri tem pa človek občuti v Jurčevu študiju občutno vrzel, da v primeri z drugimi stranmi Krekove delavnosti na vsak način premalo poudarja in analizuje ogromni Krekov ljudskoorganizatorični, v resnici »führerski« talent, v čemur mu po mojem mnenju ni bil kos noben evropski politik njegovega časa — tudi v tem oziru je Krek daleč prehitel svojo dobo. Je pa Jurčec to potezo na koncu svoje knjige označil kot monumentalno in taka je res bila.

Jurčec je zaključil svoje delce s poglavjem »Srce v sredini«, ki je najboljše in najmočnejše od vseh in nam podaja Kreka res takega, kakor odseva z znamenite slike na platnicah. Veličina, svojevrstnost in vekovni pomen njegovega genija za naš narod, je obenem s kompleksnostjo njegove osebnosti (— jako dobro beleži Jurčec, da je Krek bil v nekaterih stvareh vase zaprta narava —) in njegovega idejnega sveta v teh vrsticah prišla do izraza brez primere bolj krepko, resnično in učinkovito, nego iz dobromišljenih hvalnic, ki so se o njem pisale dozdej. Pred našega duha stopa podoba velikana, ki je prvi naše ljudstvo organiziral v zavedno politično skupnost, v marsičem pa svojega zamisla ni mogel dokončati in se mu je to in ono izkazilo tudi po takih fatalnih zmotah, kakor je na primer bila vera v »katoliško poslanstvo Avstrije«, ki je bilo najmanj že od Marije Terezije dalje gola fikcija in se je po koruptnem konservativnem brezvercu Metternichu, ki še Avstrijec ni bil, izprevrгло v grdo reakcijo, našemljeno v »religiozno« odelo. Jurčeva studija se dostojno pridružuje redkim delom te vrste v slovenski literaturi, ki razen Prijateljevega izčrpnega orisa Kersnikove dobe in znane Lončarjeve skice nima na območju kritične politične in kulturne zgodovine našega naroda zlasti v novi dobi veliko pokazati, kar bi bilo nad povprečjem. Izpopolnjeno in popravljeno po vidikih, ki sem jih skušal, kolikor sem mogel, objektivno poudariti, ter čim izčrpnije podprto po virih, bi predstavljalo zelo važen doprinos k naši politični zgodovini v enem njenih najusodnejših razdobij. Pa tudi tako, kakršno je, nuja sijajno priliko za predebatiranje, revizijo in koristne zaključke iz stališč, ki jih je zavzemal naš narod v kulturnem in političnem pogledu ob prelomu 19. in 20. stoletja. S to hvalevredno tendenco, če se ne motim, je ta studija bila tudi napisana.